

เอกลักษณ์ไทยที่มีผลต่อการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ

Thai Identity Effecting National Security Conservation

เอกวิทย์ ณ ถลาง^{1/}
Ekvitaya N Talang

ABSTRACT

Thai identity is one of the factors responsible for Thailand's prosperity and survival. The Thai-identity indicative of the integral Thai collective picture consists of such national helpful institutes as nation, religion and king. Thai cultural forms are social structure, language and tradition, etc., and national habits are such that love of freedom, and home town, etc., However, there is a weak point in Thai identity. Particularly certain national habits not contributing to strengthening and integrating the nation can be seen in the forms of violating rules and regulations, inability to work in group and weakness when without leadership and so on.

Nevertheless, even though there are some problems and occasional crisis, Thailand has had its original identity potentials to solve those problems and crisis, such that it has introduced coordination, toleration and capability to be warrior. Furthermore, even though we have sometimes been disrupted by disunity and failure to extreme point of finality, we still have our own methods to solve the national-decline with a strong and not shaking determination as the great hero of the nation, King Naresuan the Great, had effectively utilized.

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันคำว่า “เอกลักษณ์” ยังไม่ได้มีการบัญญัติไว้ในพจนานุกรมแห่งราชบัณฑิตยสถาน เพราะคำนี้เพิ่งจะใช้กันแพร่หลายก็แต่ในระยะเวลาสี่ห้าปีมานี้ เดิมทีเดิยคำนี้ใช้จำกัดกันอย่างไม่เป็นทางการในหมู่นักวิชาการสังคมศาสตร์แขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะการศึกษาและสังคมวิทยา ด้วยพื้นฐานความเข้าใจสาระสำคัญของคำนี้ว่า หมายถึงแบบอย่างวัฒนธรรมและบรรทัดฐานความนึกคิด ค่านิยมที่มีคุณลักษณะเฉพาะไม่เหมือนชนชาติอื่น คำว่า “เอกลักษณ์” ได้นำมาใช้กันอย่างเป็นหลักเป็นฐานเป็นครั้งแรกในการสัมมนาทางวิชาการซึ่งคณะกรรมการอนุรักษ์ศิลปกรรมแห่งสมาคมสถาปนิกสยามจัดให้มีขึ้นระหว่าง 5-7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 คำนี้เป็นที่นิยมใช้กันต่อมาจนกระทั่งได้นำมาใช้เป็นทางการในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 และในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลด้านการศึกษาค่านิยมในการใช้คำนี้แพร่หลายออกไปยังสื่อมวลชนและวงวิชาการต่าง ๆ มากขึ้นเป็นลำดับ หนังสือพิมพ์บางฉบับในปัจจุบันก็นำมาใช้บ่อยเป็นครั้งคราว คาดว่าคำนี้จะได้รับการบัญญัติไว้ในพจนานุกรมในโอกาสต่อไป

คำนำ

เอกลักษณ์ หมายถึงลักษณะเฉพาะที่เป็นหนึ่งไม่มีสอง เอกลักษณ์ประกอบด้วยสถาบันที่เป็นองค์คุณแห่งชาติ ลักษณะนิสัยประจำชาติ ค่านิยม ลักษณะโครงสร้างของสังคมและแบบอย่างวัฒนธรรมที่มีวิวัฒนาการสร้างสรรค์ต่อกันมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคน โดยมีสภาพแวดล้อมเหตุการณ์ และปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมเป็นเครื่องกำหนดลักษณะเฉพาะเหล่านั้น

ตามนัยของความหมายเพื่อพลาถ (tentative) ดังรายงานข้างต้นพอจะวิเคราะห์จำแนกองค์ประกอบของเอกลักษณ์ไทยที่แสดงออกถึงภาพรวมของความเป็นไทยในรูปแบบเบ็ดเสร็จได้ว่า น่าจะประกอบด้วย

- ก. สถาบันที่เป็นองค์คุณแห่งชาติ ได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
 ข. แบบอย่างวัฒนธรรมไทย ได้แก่ ลักษณะโครงสร้างทางสังคม ภาษา ศิลป จารีต ประเพณี และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม
 ค. ลักษณะนิสัยประจำชาติ

สรุปสาระสำคัญของเอกลักษณ์ไทย

ตามที่ได้วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะด้านต่าง ๆ ของไทยมาข้างต้น แม้จะยังไม่ครบถ้วนบริบูรณ์ทุกแง่มุมของชีวิตไทย แต่ก็พอจะได้แนวบ่งบอกให้รู้จักบ้านเมืองของเราชัดเจนขึ้นพอสมควรว่า ชาติไทย เป็นชาติที่มีเอกลักษณ์เป็นของเราเองหลายประการ กล่าวคือ

ก. ประชาชนคนไทยทั่วไปมีความสำนึกในความเป็นชาติไทย และมีความภูมิใจในความเป็นไทยโดยสมบูรณ์ ถึงจะมีความแตกต่างทางเชื้อสายอยู่บ้างก็ไม่มีผลให้คนในประเทศแบ่งแยกกันเหมือนดังที่ปรากฏในประเทศอื่น

ข. คนไทยได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานานหลายศตวรรษติดต่อกันจนหยั่งรากฝังลึกอยู่ในจิตใจเป็นผลให้โลกทัศน์ แบบอย่างวัฒนธรรม นิสัยใจคอ และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมไทย มีลักษณะที่สะท้อนให้เห็นพุทธธรรมชัดเจน แม้จะมีผู้ที่มิได้นับถือพุทธศาสนาอยู่ร่วมด้วย แต่คนเหล่านี้ก็ปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐานวัฒนธรรมของชาวพุทธได้เป็นส่วนใหญ่

ค. สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยยังเป็นที่เคารพเทิดทูนของคนไทยทั้งชาติ เหตุเพราะได้มีการสร้างสมพระบารมีให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ประชาชนตลอดมา พร้อมทั้งได้ทรงนำประเทศพ้นฝ่าอันตรายนานาประการมาหลายยุคหลายสมัย คนไทยจึงยึดถือสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลักชัย เป็นที่ยึดเหนี่ยว และเป็นศูนย์รวมแห่งชาติในลักษณะที่ไม่เหมือนสถาบันกษัตริย์ของชาติอื่น ๆ

ง. ภาษาไทยเป็นปัจจัยสำคัญในการรวมคนในชาติให้ยึดโยงกันอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ติดต่อกันได้อย่างมีเอกภาพ และภาษาไทยมีลักษณะเด่นหลายประการที่เป็นปัจจัยในการปรับตัวปรับความคิดความรู้ของคนในชาติให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

จ. โครงสร้างทางสังคมและลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมไทยมีลักษณะอ่อนตัว (dynamic) ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวนัก สามารถปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงอันมีที่มาจากภายนอกได้ด้วย สังคมไทยเป็นสังคมเปิด ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกยังเป็นไปฉันทาติมิตร ผ่อนปรน และเห็นแก่บุคคลมากกว่าลัทธิหรือกฎเกณฑ์ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคมเปิดอย่างสังคมไทยมีมากในท่วงทีที่รวดเร็วฉับพลัน ปัญหาสังคมและปัญหาทางเศรษฐกิจยังมีมาก มีผลให้เกิดความขัดแย้งต่าง ๆ และการสูญเสียลักษณะเดิมไปมากขึ้นทุกที คนจำนวนมากดำเนินชีวิตปัจจุบันด้วยความหวาดหวั่น ไม่แน่ใจ และมีอาการเหมือนคนหลงทาง

ฉ. ลักษณะนิสัยประจำชาติของคนไทย มีลักษณะเด่นทั้งที่ดีและไม่ดีอยู่หลายประการ เป็นผลให้บ้านเมืองเป็นอยู่ดังทุกวันนี้ กล่าวคือ อยู่รอดปลอดภัย หากแต่ไม่เจริญเท่าที่ควร คนไทยมีความสุขความพอใจแต่ก็เสียเปรียบชนชาติอื่น ๆ คนไทยส่วนน้อยมีฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่ส่วนใหญ่ยังยากจน ฯลฯ ลักษณะนิสัยประจำชาติที่ส่งผลให้เมืองไทยเป็นดังที่เรารู้จักขณะนี้ที่สำคัญ ๆ ก็คือ คนไทยเป็นชาติอิสระเสรี มีขันติธรรมสูง รู้จักประสานประโยชน์ สภาพอ่อนโยน มีความเกรงใจ อ้อมแอ้มแจ่มใส ใฝ่สันโดษ อือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบประนีประนอมผ่อนสั้นผ่อนยาว ไม่ผูกพยาบาท รักถิ่นที่อยู่ และเป็นชาตินักรบ แต่ขณะเดียวกันเราก็เป็นชาติที่ย่อนระเียบวินัย เคารพเชื่อฟังผู้ที่มีอำนาจเกินไป ขาดความมานะอดทน ขาดความสามารถในการทำงานเป็นหมู่คณะ ขาดความสามารถในการค้าธุรกิจ อ่อนแอเมื่อขาดผู้นำ ชอบเสียงโซการพนัน ชอบสนุกพรา่เพรื่อ และเชื่อไสยศาสตร์โหราศาสตร์มากเกินไป อย่างไรก็ตามก็ดี ลักษณะเด่นเหล่านี้ ไม่ตายตัว หากแต่จะมีวิวัฒนาการต่อไปอีกทั้งในทางที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา โดยขึ้น

อยู่กับเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อคนส่วนใหญ่

ด้วยองค์ประกอบและลักษณะต่าง ๆ ดังสรุปข้างต้น เอกลักษณะของสังคมไทยในทัศนะของผู้วิจัยจึงเปรียบเสมือนต้นไม้ใหญ่ที่มีชีวิตผ่านความผันแปรของฤดูกาลและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มานาน ต้นไม้ไม่มีความคงทนต่อความไม่แน่นอนของแคลมฝน เพราะมีรากลึกและแผ่กว้างมั่นคง มีลำต้น กิ่งก้านสาขาได้สัดส่วนค่อนข้างสมดุลดี ต้นไม้ไม่มียี่มะแฉกผลเป็นที่ยำของชีวิต แต่ต้นไม้ก็มีด้วง แมง นก หนู ค้างคาว และกาฝาก เป็นธรรมชาติของต้นไม้ใหญ่อายุมาก ลำต้นและกิ่งก้านก็มีส่วนที่เป็นโพรง ผุร่อน แห้งเฉา หรือแคะแกรน กิ่งใดก้านใดผุโทรมหมดสภาพไปก็มีกิ่งใหม่เจริญงอกงามขึ้นมาแทนบนเรือนร่างรากง่าดั้งเดิม พายุ ฝน น้ำท่วม หรือ ความแห้งแล้ง ก็นำมาซึ่งการหักเหของต้นไม้ที่ชะงักงัน หยดเคิบโตได้เป็นครั้งคราว แต่ความแข็งแรงคงทนและรากง่ากิ่งก้านที่ปรับตัวกับความผันแปรต่าง ๆ มานาน ทำให้ต้นไม้ยืนอยู่ได้ตลอดมา และจะอยู่ได้ต่อไปโดยไม่ต้องสงสัย

เอกลักษณ์ไทยที่แสดงออกในเหตุการณ์บ้านเมืองบางเรื่อง

เป็นความจริงที่ว่า ความอยู่รอดปลอดภัย และความก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง ย่อมต้องอาศัยปัจจัยกำลังอำนาจของชาติหลายประการ ได้แก่ สถาบันที่เป็นองค์กรคุณแห่งชาติ กำลังป้องกันประเทศ ลักษณะภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ชีวความสามารถทางอุตสาหกรรม การพาณิชย์ การคลัง ปริมาณและคุณภาพของประชากร ชีวความสามารถทางวิชาการ ขวัญของคนในชาติ ลักษณะนิสัยประจำชาติ และภาวะผู้นำ เมื่อนำองค์ประกอบแห่งเอกลักษณ์ไทยตามที่ได้วิเคราะห์ข้างต้นมาประกอบการพิจารณา ก็จะพบว่า ปัจจัยกำลังอำนาจแห่งชาติที่จะแข็งแรงมากน้อยเพียงไรย่อมเป็นไปตามแบบอย่างเอกลักษณ์ของชาติด้วย อย่างน้อยปัจจัยที่จะเป็นไปตามเอกลักษณ์ไทยอย่างยิ่งก็ได้แก่ สถาบันที่เป็นองค์กรคุณแห่งชาติ ขวัญของคนในชาติ ลักษณะนิสัยประจำชาติ และภาวะผู้นำ แม้ปัจจัยอื่น ๆ นอกจากนี้ก็เหมือนกันเราจะสามารถพัฒนาปัจจัยนั้น ๆ ให้ถึงระดับที่จะทำให้ประเทศชาติเข้มแข็งมั่นคงเพียงไร ก็ย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งที่เป็นตัวเรา ชั่วดีที่ห่างที่เป็นลักษณะเฉพาะของเรา เปรียบเสมือนบุคคลที่จะต้องดำรงตนอยู่ในโลกจะสามารถเอาตัวรอด สร้างตัวให้เข้มแข็ง แก้ไขปัญหาอุปสรรคที่มีมา และพัฒนาชีวิตของตนให้เจริญได้มากน้อยเพียงไร ก็ย่อมขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของบุคคลนั้นเป็นสำคัญ โดยนัยนี้จึงชอบที่เราจะต้องรู้จักตัวเองให้ถูกต้องกับความเป็นจริง แล้วสำรวจดูด้วยว่า ตัวเราตามเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีตถึงปัจจุบันสามารถรักษาตัวรอดมาได้อย่างไร และเอกลักษณ์ของเราส่งผลให้เราได้ทำทั้งสิ่งที่เหมาะสมถูกต้องและสิ่งที่ผิดพลาดล้มเหลวไว้อย่างไร เพื่อเราจะได้รู้กำลังและข้อจำกัดของเราในการปรับตัวในอนาคต ในที่นี้จะได้หยิบยกเหตุการณ์ที่เป็นความสำเร็จและที่เป็นข้อผิดพลาดมาพิจารณาว่า นอกเหนือจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ แล้วความสำเร็จและความล้มเหลวผิดพลาดนั้น ๆ เป็นอิทธิพลของเอกลักษณ์ไทยข้อใด

1. การเสียกรุงทั้งสองครั้ง คือใน พ.ศ. 2112 และ 2310 บ้านเมืองก่อนเสียกรุงอ่อนแอ ขาดผู้นำที่เข้มแข็ง การทำงานเป็นหมู่คณะก็ล้มเหลว มีแต่การอิงฉันทาและทำลายล้างกันเอง ขัดผลประโยชน์กันเอง ผู้นำท่านก็เบื่อหน่ายในราชสมบัติ หมิ่นเข้าวัดทั้งสองคราว คือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ในการเสียกรุงครั้งที่ 1 และขุนหลวงหาวัด ในการเสียกรุงครั้งที่ 2 นอกจากนั้นระบบราชการก็ฉ้อฉล ข้าราชการเห็นแก่ตัว ประชาชนชาติที่พึ่งจนต้องหันเข้าหาไสยศาสตร์โหราศาสตร์ รวมความว่า เอกลักษณ์ในทางที่ไม่ค่อยดีสำแดงออกมาอย่างมาก บ้านเมืองจึงต้องวิบัติล่มจม

2. การกอบกู้เอกราชของชาติทั้งสองครั้งของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และของพระเจ้าตากสินมหาราช นอกจากเป็นโชควาสนาของบ้านเมืองที่ได้ผู้นำที่มีความสามารถเป็นมหาบุรุษแล้ว สิ่งที่เป็นพลังพื้นฐานให้ท่านสามารถกู้บ้านกู้เมืองได้สำเร็จก็คือ เอกลักษณ์ที่รักอิสระเสรีของคนไทย, ความเป็นชาตินิยม, ความรักบ้านเกิดเมืองนอน, การเคารพเชื่อฟังผู้มีอำนาจ และความกล้าได้กล้าเสีย เป็นคุณลักษณะสำคัญ ๆ ที่ท่านผู้นำในครั้งนั้นสามารถระดมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้สูงสุด จนถึงระดับที่สามารถแก้เอกลักษณ์ที่เป็นจุดอ่อนเดิมได้ เช่นที่หย่อนระเบียบ

วินัยก็กลับมีวินัยเคร่งครัดเฉียบขาดขึ้น ที่ขาดความมานะอดทนเพราะสบายจนเคยตัวกลับมีความมานะอดทนอย่างยิ่ง และการขาดความสามารถในการทำงานเป็นหมู่คณะก็หายไปเพราะผู้นำรอบรู้ปัญหาแล้วสามารถประสานพลังประสานงานได้อย่างดี แม้มีปัญหาแตกแยกในชั้นปลาย เมื่อสามารถรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นได้แล้ว ดังเช่นกรณีของพระเจ้ากรุงธนบุรีในตอนปลายรัชกาล ก็ถือว่าบ้านเมืองผ่านพ้นภาวะวิกฤติแล้ว และมีผู้นำที่เข้มแข็งคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระอนุชาคือ กรมพระราชวังบวรสุริยราช เป็นผู้สืบทอดภารกิจในการบริหารประเทศ

3. ในยุคสมัยที่ฝรั่งเศสล่าอาณานิคมอย่างรุนแรงในภูมิภาคเอเชีย เอกลักษ์ณ์ไทยก็แสดงออกจนสามารถรักษาชาติบ้านเมืองไว้ให้รอดปากเหยี่ยวปากกามาได้ กล่าวคือ สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงแสดงออกซึ่งภาวะผู้นำอันเด็ดเดี่ยวรอบรู้และต่อเนื่องกันถึง 4 รัชกาล คือ รัชกาลที่ 3, 4, 5 และ 6 พร้อมกันนั้นก็ได้แสดงออกถึงลักษณะเด่น 3 ประการ คือ ความรักอิสระเสรี, ความปราศจากวิหิงสา และการรู้จักประสานประโยชน์ นอกจากนี้ก็ยังแสดงออกอย่างชัดเจนถึงคุณสมบัติอื่น ๆ ได้แก่ การรู้จักประนีประนอมผ่อนสั้นผ่อนยาว ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการกล้าเสี่ยงกล้าได้กล้าเสีย คือ เสียดินแดนส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ เสียอำนาจทางการเมืองจากวิหิงสาคำข้าเข้า และเสียอำนาจทางการเมืองในรูปของสิทธิอาณาเขต (Extra Territorial Right) เพื่อรักษาอธิปไตยทางการเมืองการปกครอง ผลที่ได้ก็คือ ไทยเป็นชาติเดียวในภูมิภาคแถบนี้ที่สามารถดำรงรักษาเอกราชอธิปไตยไว้ได้ ความสามารถทั้งหมดนี้ปรากฏชัดเจนในการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสำเร็จของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า กับความล้มเหลวของพระเจ้ามินดงของพม่า ดังที่ ริกส์ (Riggs) ได้วิเคราะห์ไว้โดยละเอียด

4. การปฏิรูปบ้านเมืองทุกด้านของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทั้งราชประเพณีบางประการ, การจัดรูปแบบการปกครอง, การเลิกทาส, การศึกษา, การไปรษณีย์ และการคมนาคม, การชลประทาน, การต่างประเทศ ฯลฯ นอกจากพระปรีชาญาณและอัจฉริยภาพขององค์พระมหากษัตริย์แล้ว การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิรูปนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นความสามารถในการรู้จักประสานประโยชน์และความปราศจากวิหิงสาของไทยเป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 พระราชทานประชาชนชาวสยาม เมื่อเสด็จกลับจากยุโรป 1 มกราคม 2441 ความว่า

ในที่สุดควรที่เราทั้งหลายพึงพอใจไปอย่างเดียวในสิ่งซึ่งเป็นอย่างต่างประเทศแล้ว แต่ไม่พอใจในสิ่งซึ่งเป็นอย่างไทย หรือพึงชอบไปอย่างเดียวในสิ่งซึ่งเป็นอย่างไทยแล้ว แต่ไม่ชอบในสิ่งซึ่งเป็นอย่างประเทศ ด้วยเหตุว่าทุกเมืองเลทุกคนด้วยกันหมด ย่อมมีความดีและความชั่วระคนปนกันอยู่ แลเราทั้งหลายต้องพยายามที่จะเอาเสียอย่างความดีมาแต่ที่อื่น ๆ แลในเวลาเดียวกันนั้นเราทั้งหลายไม่พึงควรเฉพาะแต่ที่จะรักษา ยังควรจะทำให้เจริญขึ้นในสิ่งอันดีแลสิ่งที่เคารพนับถือว่าเป็นกริยาและธรรมเนียมแห่งประเทศของเราด้วย

5. การล้มลุกคลุกคลานของวิถีทางการปกครองแบบประชาธิปไตยในเมืองไทย นับตั้งแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยการรัฐประหาร เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 นั้น สะท้อนให้เห็นลักษณะเสียของเอกลักษ์ณ์ไทยหลายประการ ได้แก่ ขาดความสามารถในการทำงานเป็นหมู่คณะ, ขาดวินัยโดยเฉพาะวินัยทางการเมือง, อ่อนแอเมื่อขาดผู้นำ, เคารพเชื้อพหุผู้มีอำนาจเกินขอบเขต และขาดความมานะอดทน นอกจากนี้เอกลักษ์ณ์ของโครงสร้างทางสังคม และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมที่หละหลวม คนสำคัญกว่าหลักการอุดมการณ์ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากภายนอกจนเสียกระบวนการหลักในการประสานประโยชน์ โดยเฉพาะการพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับพื้นเพของไทย ล้วนเป็นเหตุให้ประชาธิปไตยต้องพ่ายแพ้ต่อเผด็จการอย่างเช่นในยุคนี้ อย่างไรก็ตามความล้มเหลวนี้ย่อมมีเหตุปัจจัยในแง่อื่น ๆ อีกมากเป็นตัวกำหนด เช่น การไม่รู้จักแยกเรื่องส่วนตัวกับส่วนรวม, การสร้างประชาธิปไตยจากเบื้องบนลงไปสู่เบื้องล่าง, ความล้มเหลวของนักการเมืองผู้ได้อำนาจ, ความปราศจากสันโดษ เป็นต้น ข้อที่น่าวิตกอย่างยิ่งก็คือ ในปัจจุบันและในอนาคตดูเหมือนว่าเราได้จะจงเลือกเอาประชาธิปไตยว่า เป็นวิถีทางการ

ปกครองที่เหมาะสมที่สุด แต่ประชาธิปไตยที่พึงปรารถนานั้นจะยั่งยืนได้อย่างไร ถ้าเราไม่แก้ไขจุดอ่อนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเอกลักษณ์ของเรา

6. เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นจุดระเบิดของความขัดแย้งของฝ่ายมีอำนาจกับประชาชนส่วนใหญ่ โดยมีนักศึกษาเป็นตัวแทนนั้น เป็นความรุนแรงที่ได้รับการจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ของชาติ ถ้าเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองอื่นมิใช่เมืองไทย เหตุการณ์อาจลุกลามใหญ่โตเป็นสงครามกลางเมืองอย่างยืดเยื้อ แต่ด้วยเดชพระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์ผู้เป็นที่เคารพสักการะของไทยทั้งมวล เหตุการณ์ก็สงบลงได้ โดยผู้มีอำนาจยอมสละอำนาจ และประชาชนผู้มีนิตินักศึกษาเป็นแกนนำก็ยอมวางมือด้วยความเคารพ บ้านเมืองจึงกลับคืนเข้าสู่ภาวะปกติ และได้ประชาธิปไตยกลับคืนมา แม้จะเป็นการชั่วคราว เพราะเราไม่มีความสามารถ ไม่มีปัญญาที่จะช่วยกันดำรงรักษาให้ตลอดรอดฝั่งก็ตาม เหตุการณ์ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ไทยหลายประการ ประการแรก สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะเคารพบูชา ทุกคนเชื่อฟังทำให้สันติสุขกลับคืนมาสู่บ้านเมืองโดยเร็ว นอกจากนั้นความรักอิสระเสรีของคนส่วนใหญ่เป็นเหตุปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดมหาชนที่ไม่สามารถทนอำนาจเผด็จการอื่นยาวนานและที่มิทำว่าจะเป็นแบบสืบสกุลต่อไปอีกได้ ความพยายามที่จะประนีประนอมผ่อนสั้นผ่อนยาวก็แสดงออกจนข้อขัดแย้งเกือบจะยุติลงด้วยดีอยู่แล้ว ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของประชาชนผู้สนับสนุนการต่อสู้เพื่อโค่นล้มอำนาจผู้เผด็จการก็เห็นได้จาก ปริมาณเงินทอง และข้าวปลาอาหารที่หลั่งไหลมาจากทุกทาง ความเป็นชาตินิยมก็แสดงออกอย่างห้าวหาญ แต่น่าเสียดายที่เป็นการรบกัตนเอง การขาดความสามารถในการทำงานเป็นหมู่คณะจะหายไปชั่วคราวในช่วงที่เป็นวิกฤตการณ์ แต่เมื่อเหตุการณ์คลี่คลายลงแล้วก็หย่อนความสามารถตามเดิม พร้อมทั้งหย่อนระเบียบวินัยด้วย ส่วนการชอบสนุกทุกโอกาสออกจะเป็นลักษณะที่เด่นโดยตลอดทั้งในยามหน้าสิ่วหน้าขวาน ทั้งก่อนและหลังการนองเลือด และในท้ายที่สุดความขี้เมื่อยเมื่อยเมื่อยก็แสดงออกทันทีเมื่อเหตุการณ์สงบลง ที่น่าเศร้าและน่าวิตกก็คือหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เรื่อยมาจนปัจจุบัน ความอ่อนแอเมื่อขาดผู้นำเป็นลักษณะเด่นที่ครอบงำบ้านเมืองตลอดมา เพราะบังเอิญผู้นำที่ผลักดันกันขึ้นมาบริหารประเทศไม่เข้มแข็งมั่นคงพอ

เท่าที่ได้หยิบยกเหตุการณ์บ้านเมืองบางเรื่องมาพิจารณาข้างต้นก็เพื่อจะค้นหาสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ไทยที่ได้แสดงออกในเหตุการณ์และกาลสมัยต่าง ๆ ทั้งอดีตและปัจจุบัน เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ในขณะเดียวกันก็มิผลตอบสนองเป็นการสร้างเสริมเอกลักษณ์ที่มีอยู่เดิมทั้งที่ดีและไม่ดีต่อไปอีก และที่นำความเปลี่ยนแปลงในเอกลักษณ์นั้น ๆ ก็ย่อมมีอยู่ด้วย หากแต่ไม่อาจประเมินออกมาให้เห็นชัดเจนได้ สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นบทเรียนสำคัญสำหรับการประเมินและคาดคะเนการประพฤติปฏิบัติของคนไทยในอนาคตทั้งสิ้น

ข้อเสนอแนะ

ถ้าเราจะดำรงรักษาและพัฒนาเอกลักษณ์ส่วนที่ดีของเราพร้อมทั้งแก้ไขส่วนที่บกพร่อง เราควรจะทำอย่างไร

1. เกี่ยวกับสถาบันที่เป็นองค์คุณแห่งชาติ

เราจะต้องดำรงรักษาสถาบันซึ่งเป็นองค์คุณแห่งชาติไว้ให้ได้ เพราะเวลาและเหตุการณ์ได้พิสูจน์แล้วว่าสถาบันแห่งชาติทั้งสามมีคุณค่าจูนคนไทยทุกคน และค่าจูนชาติบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัยตลอดมา จริงอยู่ ปัญหาต่าง ๆ อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียเกียรติภูมิของสถาบัน ย่อมจะมี เพราะในคนหมู่มากย่อมมีคนเลวปะปนอยู่ โดยเฉพาะคนที่แอบอ้างชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ เพื่อสร้างอำนาจอิทธิพลของตนในหลาย ๆ รูปแบบ หลาย ๆ วิธีนั้น ขอบผู้ที่มีมั่งคั่งกลไกลจะได้ใช้มหาชนและความรู้ความนึกที่ถูกต้อง โดยเฉพาะใช้อำนาจที่เป็นธรรมชดเชยบุคคลประเภทนั้นออกไป ไม่ว่าจะเป็นผู้คิดร้ายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้บ่อนทำลายพระศาสนา หรือผู้อ้างชาติเป็นทางกอบโกยประโยชน์เข้าสู่ตนก็ตาม ในขณะเดียวกันเพื่อให้สถาบันหลักเหล่านี้ตั้งมั่นอยู่ได้ ควรที่เราจะมีความกล้าหาญทางจริยธรรม โดยยึดเอาความกตัญญูตอชาติเป็นที่ตั้ง ช่วยกันแก้ไขจุดอ่อนข้อบกพร่องที่มีอยู่ให้หมดไป

และช่วยกันประคับประคองให้สถาบันเหล่านี้เปลี่ยนแปลง ปรับตัว ให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ตลอดไป ไม่ยึดติดอยู่แค่แนวทางและความคิดเก่าตายตัว ความสำเร็จในอดีตก็พิสูจน์ให้เห็นชัดเจนอยู่แล้วว่า ได้มีความพยายามที่จะพัฒนาสถาบันเหล่านี้ให้เหมาะสมแก่กาลสมัยตลอดมา หากแต่ในยามที่บ้านเมืองคับขันดังในปัจจุบัน และในอนาคตอันใกล้ที่เรามองเห็นนี้ ความเปลี่ยนแปลงจะต้องเร็วทันเหตุการณ์อย่างยิ่ง ทิศทางที่ควรเปลี่ยนแปลงไปสู่นั้นถ้าไม่มีอะไรมากไปกว่าสิ่งที่พระเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาญาณทราบอยู่แล้ว และทรงปฏิบัติเป็นเยี่ยงอย่างอยู่แล้วในอันที่จะยังให้เกิดความสุจริตยุติธรรมความเสมอภาค และความผาสุกแก่ประชาชนของพระองค์ทุกถ้วนหน้าโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง แม้จนผู้มีความเชื่อในลัทธิที่แตกต่างออกไปก็จะต้องหาอุบายที่จะโน้มน้าวให้นับถือพระมหากษัตริย์และธรรมของพระศาสนาเหมือนเดิม โดยจะต้องชี้ให้เห็นด้วยการพิสูจน์ความจริงว่าทั้งสองสถาบันยังมีประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อชาติและประชาชน ผู้อ้างสถาบันไปในทางมิชอบนั้นจะต้องขจัดออกไป เพื่อให้สถาบันมีความบริสุทธิ์ผุดผ่องโดยเนื้อแท้ทั้ง ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ตามเอกลักษณ์และคตินิยมที่เป็นของแท้ของไทย ไม่เคยเป็นอุปสรรคต่อการสร้างระบบเศรษฐกิจ สังคมและสร้างค่านิยม ข้อวัตรปฏิบัติที่เป็นประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ในทางตรงกันข้ามกลับจะมีคุณูปการ และเอื้ออำนวยต่อความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีงามอย่างยิ่งด้วยซ้ำ

อนึ่ง การสรรเสริญพระเกียรติคุณสถาบันพระมหากษัตริย์ และการกล่าวอ้างสถาบันทั้งสามในกาลเทศะต่าง ๆ ก็ควรกระทำแต่เพียงพอเหมาะพอควร แม้ผู้สรรเสริญกล่าวอ้างจะมีความบริสุทธิ์ใจไม่เคยมีความประสงค์ร้ายใด ๆ แต่การแสดงออกพรั่นพร้อ ขำขาก และแสดงออกด้วยวาจามากกว่าการประพฤติปฏิบัติ อาจนำความเสื่อมเสียมาสู่สถาบันที่เราบูชาได้ เพราะอะไรที่มากเกินไปย่อมชวนให้ชินชาและอาจถึงกับรำคาญได้ ยิ่งมีสื่อมวลชนทุกรูปแบบช่วยประโคมด้วยแล้ว ยิ่งจะต้องระวังให้มาก จึงควรที่ผู้มีใจเป็นธรรมจะได้ช่วยกันระมัดระวังให้อยู่ในขอบเขตพอเหมาะพองาม อย่าให้ผู้ประสงค์ร้ายสวมรอยพลอยหนุนให้เสื่อมความนิยมได้ ในส่วนที่เกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองที่จะต้องเกี่ยวข้องกับองค์พระมหากษัตริย์ ควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีการถ่วงถ่วงให้ท่านได้ดำรงอยู่เหนือการเมืองอย่างแท้จริง องค์คณะบุคคลที่จะประกอบกันขึ้นเพื่อถวายความเห็นต่าง ๆ จะต้องประกอบด้วยผู้สูงส่งด้วยความรู้ คุณธรรม ความรับผิดชอบ และความกล้าหาญทางจริยธรรมอย่างชนิดที่คนส่วนใหญ่กราบไหว้ได้สนิทใจ ในส่วนที่เกี่ยวกับพุทธธรรมและศาสนพิธีทั้งหลายนั้นแล้ว ก็ควรที่เราจะให้การศึกษอบรมที่ถูกต้องที่เข้าถึงแก่นของธรรมแก่ประชาชนทุกระดับโดยเฉพาะเยาวชน หลีกเลียงการส่งเสริมเครื่องจลาจล พร้อมทั้งสนับสนุนให้ดำรงรักษาศาสนพิธีไว้เป็นสิริมงคลโดยต้องให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจความหมายและเหตุผลของพิธีนั้น ๆ ยิ่งกว่านั้น ผู้มีจิตวิญญูและอาศัยร่มเงาของศาสนาประกอบการอันไม่พึงปรารถนาทั้งหลายจะต้องอาศัยอำนาจบารมีของคณะสงฆ์นั้นเองชำระล้างให้ผ่องใสขึ้นให้จงได้ วัตถุประสงค์อันรวบรวบทั้งหลายที่แวดล้อมวัดอยู่ก็จะต้องสร้างมติมหาชนช่วยกันปลดปล่อยให้บรรเทาเบาบางลง เพื่อให้ศาสนามีความบริสุทธิ์ผุดผ่องโดยแท้จริง สำหรับศาสนาอื่น ๆ ที่มีพระพุทธศาสนานั้น การมีขันติธรรมและการเอื้อเฟื้อสนับสนุน โดยมององค์พระมหากษัตริย์เป็นองค์ศาสนูปถัมภกนั้นนับว่าเป็นความเหมาะสมแล้ว อย่างไรก็ตามก็ดีผู้เลื่อมใสและปฏิบัติตามคำสอนของศาสนานั้น ๆ ก็ควรจะต้องตรวจสอบให้ศาสนธรรมของตนเป็นที่พึงของประชาชนได้โดยไม่มีสิ่งแปลกปลอมทำนองเดียวกันผู้นับถือพุทธศาสนาจะพึงกระทำด้วย ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อมิให้ผู้ประสงค์ร้ายกล่าวหาได้ว่า ศาสนาเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ ศาสนาเป็นส่วนเกินของสังคม หรือเป็นยาเสพติดของคนใจ

2. เกี่ยวกับโครงสร้างและลักษณะความสัมพันธ์ในสังคมไทย

เราจะต้องปฏิรูปบ้านเมืองกันอย่างจริงจังทั้งในด้านการบริหารราชการแผ่นดิน การจัดการถือราษฎรบ้างหลวง การรู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหมาะสมกับพื้นฐานวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ การเปลี่ยนแปลงนี้จะต้องกระทำอย่างจริงจังทุกแห่งทุกมุมทุกระดับ โดยไม่เห็นแก่หน้าผู้ใด และไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก เปรียบเหมือนการผ่าตัดรักษาโรคครั้งใหญ่ ในการนี้ควรจะต้องระดมผู้มีความรู้ความสามารถ มีความรักความปรารถนาดีต่อชาติบ้านเมืองมาช่วยกันด้วยความสมัครสมานสามัคคีไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

เล่นพวก หรือลำเอียง จะต้องใช้ความเพียรพยายามและความอดทนอย่างสูง และจะต้องหาอุบายทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบกระเทือนเข้าใจและยอมรับนับถือ ความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งหลายในบ้านเมืองให้จงได้แม้จะยากเพียงใดก็ตาม การที่จะกระทำการปฏิรูปเศรษฐกิจสังคมและการบริหารงานทุกสาขาให้สำเร็จนี้ ผู้มีอำนาจหน้าที่ระดับสูงจะต้องจับประเด็นใหญ่และจัดลำดับความสำคัญได้ถูกต้อง และไม่กระทำการเพราะเห็นแก่อำนาจบารมีของตนและพวกตนเป็นอันขาด จะต้องสดับรับฟังความเห็นของประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศด้วยน้ำใจกว้างขวางและเป็นธรรม ในการนี้อาจจะต้องย้อนกลับไปพิจารณาพื้นฐานเดิมของชาติบ้านเมือง ย้อนกลับไปพิจารณาพุทธธรรมซึ่งโดยเนื้อแท้ยังทันสมัยอยู่เสมอ พร้อมกันนั้นก็ละวางอุปาทานที่จะทำประเทศให้เป็นเมืองฝรั่งด้วยสำคัญผิดว่า นั่นคือ ความเจริญ กล่าวโดยสรุปในส่วนนี้จะต้องกลับไปพิจารณาสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เดิมแท้ของเราแล้วสานต่อจากจุดนี้ในการปฏิรูปทุกด้าน ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ปฏิเสธสรรพวิทยาการอันเป็นของสากล โดยเลือกเฟ้นเฉพาะที่เหมาะสมแก่เรา

ความจริงข้อหนึ่งที่มีได้กล่าวถึงกันมากนักในบ้านเมืองของเราก็คือ การพัฒนาในรูปแบบแนวทางที่เราทำมาโดยตลอดในระยะ 40-50 ปีนี้ เป็นการพัฒนาในทางที่ผิด ๆ เสียก็นำหน้าประเทศที่พัฒนาไปไกลแล้วได้ยอมรับทั่วกันว่า เป็นความหลงผิด เป็นการพัฒนาที่สร้างความทุกข์ยากทับถมขึ้นไปอีกในรูปแบบที่ดูเผิน ๆ เป็นความมั่งมีศรีสุข ความจริงข้อนี้ ผู้รู้ทั้งในกลุ่มประเทศทุนนิยมหรือสังคมนิยม ไม่ว่าที่ใด ย่อมมองเห็นตรงกันทั้งสิ้น ทางออกนั้นน่าชื่นชมและน่าพิศวงที่ทั้งโลกหันกลับมาให้ความสนใจวิถีชีวิตแบบชาวพุทธชนิดที่คนไทยเรารู้จัก และถือเป็นแบบอย่างชีวิตของเราตลอดมาหลายชั่วอายุคน

3. เกี่ยวกับการใช้ภาษา

คงได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า ภาษาไทยมีเอกลักษณ์และมีคุณสมบัติพิเศษเปรียบเหมือนสายใยที่ผูกโยงคนร่วมชาติไว้ด้วยกันให้มีเอกภาพ ภาษาไทยมีความอ่อนตัว ความคล่องตัวและเป็นสมบัติกลางของชาติ ฉะนั้น ในการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ จึงจำเป็นจะต้องใช้ภาษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดสมบัติภาพของภาษา ในความเห็นของผู้วิจัยใคร่เสนอว่า ควรส่งเสริมให้มีการใช้ภาษาที่เสริมสร้างความสามัคคีในชาติให้มาก ไม่ควรพูดจาหรือเผยแพร่ถ้อยคำใดที่จะก่อให้เกิดความแบ่งแยกแตกร้าง เพราะขณะนี้เราแตกแยกกันอยู่มีไม่น้อยแล้ว ถ้าใช้ภาษาที่เป็นการยุยงปลุกปั่นให้กันแค้นแกล้งใจก็จะเป็นการบั่นทอนกำลังของบ้านเมืองลงไปมาก ยิ่งผู้มีอำนาจหน้าที่ระดับสูงด้วยแล้ว จำเป็นจะต้องระมัดระวังถ้อยคำ มุ่งทำงานให้เกิดผลดีต่อส่วนรวมมากกว่าแข่งขันเป็นนักพูดนักแสดงจะเหมาะสมกว่า และในการปฏิบัติภารกิจจิตวิทยา ก็จะต้องใช้ภาษาที่เหมาะสม ถิ่นความลึก แต่ทว่าเข้าใจง่าย ให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจ และไม่การใช้ภาษาในทำนองตอบโต้ฝ่ายที่โจมตีแบบตาต่อตา ฟันต่อฟัน แต่ควรใช้ภาษาด้วยคุณธรรมและขันเชิงที่รอบรู้ โดยมุ่งผูกน้ำใจประชาชนเข้าด้วยกัน ไม่ใช่แปลกแยกฝ่ายหนึ่งออกจากฝ่ายหนึ่ง จนกลายเป็นการปลุกเร้าให้ลุกขึ้นฆ่าฟันกันด้วยโทสะและความหลงผิด อนึ่ง ในการปลุกฝังให้ประชาชนมีศรัทธาเชื่อมั่นในสถาบันอันเป็นองค์คุณแห่งชาติ ก็ควรใช้ภาษาพอเหมาะพอสมอย่าให้เป็นการสรรเสริญเยินยอในเชิงประจบเกินกว่าเหตุ ในการนี้จำเป็นจะต้องขอรับรองสื่อมวลชน นักพูดนักแสดง ให้เข้าใจผลในทางจิตวิทยาให้มาก แล้วควบคุมให้อยู่ในขอบเขตที่พอดีพองาม ยิ่งกว่านั้นภาษาวิบัติทั้งหลายก็ควรที่ผู้รับผิดชอบจะต้องช่วยกันแก้ไขทุกท่วงทีให้ค่อย ๆ เลือนหายไป ก็จะเป็นการเหมาะสม

4. เกี่ยวกับลักษณะนิสัยประจำชาติ

เราจำเป็นจะต้องดำรงรักษาและส่งเสริมลักษณะนิสัยที่เห็นว่าดีงามให้คงอยู่ต่อไป และให้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อบ้านเมืองให้มาก ส่วนลักษณะนิสัยที่ไม่ค่อยดี ก็จำเป็นจะต้องแก้ไขด้วยวิธีการต่าง ๆ จริงอยู่การเปลี่ยนแปลงแก้ไขลักษณะนิสัยของคนในชาติมิใช่สิ่งที่จะกระทำได้ง่ายในเวลารวดเร็ว เราจะต้องใช้เวลาเป็นสิบเป็นร้อยปี โดยไม่อาจจะแก้ไขได้มากเท่าที่ปรารถนา เพราะมีปัจจัยอื่น ๆ มีอิทธิพลอยู่มาก อย่างไรก็ตามที่เรามองเห็นจุดอ่อนข้อบกพร่องของคนในชาติ และทราบใดที่เรามิเห็นว่าถ้อยทอดวัฒนธรรมให้กับชนรุ่นหลังโดยอาศัย

การศึกษาหลาย ๆ รูปแบบ หลาย ๆ วิธี เราก็ไม่อาจจะหลับตาเฉยเมยต่อสิ่งที่เราพบแล้วว่าควรแก้ไขเสียได้ สำหรับวิธีการนั้นไม่มีอะไรดีไปกว่าการให้แบบอย่างที่ดีงามถูกต้อง และสร้างบรรยากาศ สร้างภาวะแวดล้อมให้บุคคลเห็น คล้อยตามที่จะเปลี่ยนนิสัย รวมความว่า ช่วยกันสร้างบรรทัดฐานความประพฤติที่พึงปรารถนา พร้อมกันนั้นก็มีการรางวัลและลงโทษ ผู้ประพฤติชอบหรือผู้ฝ่าฝืนบรรทัดฐานตามควรแก่กรณี ตัวอย่างเช่น ถ้าเราพบว่า จุดอ่อนของเรา คือ การขาดความสามารถที่จะทำงานเป็นหมู่คณะ ก็ชอบที่เราจะต้องฝึกฝนอบรมให้มีความสามารถนี้เสียแต่เยาว์วัย และเมื่อหมู่คณะใดทำงานเป็นหมู่คณะได้เป็นผลสำเร็จ ก็ควรที่สังคมจะต้องยกย่องสรรเสริญทั้งคณะ คนใดคนหนึ่งทำให้หมู่คณะแตกแยกล้มเหลว สังคมจะต้องประณามหรือลงโทษผู้นั้น และในการสร้างพฤติกรรมที่ทำงานเป็นหมู่คณะ ก็ควรจะต้องมีตัวอย่างในปัจจุบันให้เห็นเพื่อให้คนเชื่อถือ ว่าทำได้ เป็นไปได้ นอกจากนั้น การสร้างบรรยากาศให้เกิดพฤติกรรมเกิดขึ้นที่พึงปรารถนา ก็ควรทำด้วยความแยบยล ใช้ความคิดที่ลึกซึ้งแนบเนียน โดยผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์ต่อไป

เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยและความมั่นคงของชาติ ลักษณะนิสัยประจำชาติที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขอย่างยิ่ง คือ

- ก. การขาดความสามารถในการทำงานเป็นหมู่คณะ
- ข. การขาดระเบียบวินัย
- ค. การขาดความมานะอดทน
- ง. ความอ่อนแอเมื่อขาดผู้นำ
- จ. ความลุ่มหลงไสยศาสตร์โหราศาสตร์เกินไป
- ฉ. การขาดความสามารถในการค้าธุรกิจ

นอกเหนือจากลักษณะนิสัยดังกล่าวที่จะต้องแก้ไขแล้ว ปัญหาเรื้อรังในปัจจุบัน คือ การทุจริตประพฤติมิชอบ ทั้งในวงราชการและนอกราชการ การไม่รู้จักแยกแยะระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลกับส่วนรวมของประเทศชาติ การไม่ฝึกฝนหาความรู้ในทางที่ถูกที่ควร ความไม่มีสันโดษ ความไม่ใส่ใจต่อเรื่องของส่วนรวม คิดแต่เอาตัวรอดตามลำพัง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้แม้จะมีใช้ลักษณะเด่นของเรา แต่ก็เป็จุดอ่อนที่เราเมื่ออยู่ร่วมกับคนในชาติอื่น ๆ ทั่วไป จึงควรที่จะได้รับการแก้ไขด้วยไม่มีข้อยกเว้น

อนึ่ง ในการปรับปรุงแก้ไขลักษณะที่ไม่ดีนี้ นอกจากสถาบันการศึกษาทุกระดับแล้ว ครอบครัว วัดและสังคมไทย และสื่อมวลชนในส่วนรวมจะต้องช่วยกันสนับสนุนและมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศ สร้างเงื่อนไขให้บุคคลประพฤติปฏิบัติดีด้วย มิใช่ปล่อยให้เป็นการะของโรงเรียนฝ่ายเดียว เพราะชีวิตจริงของคนทั่วไปจะใช้ชีวิตผจญปัญหาอยู่นอกโรงเรียนมากกว่าในโรงเรียนเป็นอันมาก

สรุป

ความอยู่รอดปลอดภัยและความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง นอกจากจะขึ้นอยู่กับปัจจัยกำลังอำนาจแห่งชาติหลายอย่างแล้ว เกล็ดกลืนประจำชาติก็เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ผลักดัน ส่งเสริม หรือบ่อนทำลายชาติได้ สังคมไทย มีเอกลักษณ์เป็นของเราเองที่นำภาคภูมิใจหลายประการ เรามองคุณค่าแห่งชาติ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่มีความเป็นมา มีคุณลักษณะเฉพาะไม่เหมือนของใคร และถือได้ว่าเป็นรากแก้วของชีวิตไทย ถ้าจุนให้เราดำรงอยู่ได้ ภาษาไทยของเราก็มีแบบอย่าง มีคุณความดีเป็นเอกไม่เหมือนใคร ส่วนโครงสร้างทางสังคม แบบอย่างวัฒนธรรม และลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมก็มีลักษณะยึดหยุ่น ผ่อนปรน สามารถปรับตัวเข้ากับสภาวะการณ์อันเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ เปรียบประจุน้ำที่อ่อนตัวแต่ทรงพลัง มีคุณ ทั้งหล่อเลี้ยงชีวิตและมีพลังทำลายล้าง แม้แต่ไฟ หินผา แต่เอกลักษณ์ไทยก็มีส่วนที่เป็นจุดอ่อนอยู่ด้วยมิใช่น้อย โดยเฉพาะยังมีลักษณะนิสัยประจำชาติอยู่บาง

ประการที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตบ้านเมืองให้แข็งแรงเป็นบีกแผ่นโดยแท้จริง ความไม่มีระเบียบวินัย การไม่รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ ความอ่อนแอเมื่อขาดผู้นำ ฯลฯ เหล่านี้นับว่าเป็นจุดอ่อนสำคัญที่จะต้องได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ส่วนสถาบันที่เป็นองค์คุณแห่งชาติก็มีปัญหา รุมล้อมหลายประการที่เราจะต้องช่วยกันปกป้องรักษาและช่วยกันขจัดความชั่วร้ายที่บ่อนทำลายสถาบันให้หมดไป สำหรับโครงสร้างของสังคมไทย แบบอย่างวัฒนธรรม และลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมก็มีจุดอ่อน มีความผันผวนหลายประการที่จะต้องได้รับการแก้ไขในเชิงปฏิรูปอย่างเข้มแข็งจริงจัง ทั้งนี้เพราะบ้านเมืองไทยเป็นสังคมเปิด สิ่งต่าง ๆ จากภายนอกเข้ามามีอิทธิพลให้ชีวิตความเป็นอยู่และวิถีการดำรงชีพเปลี่ยนแปลงไป ภัยอันตรายที่รุมล้อมเราอยู่ทั้งทางการเมืองภายในและภายนอกประเทศ ทางเศรษฐกิจ ทางสังคมจิตวิทยาก็มีมาก เราอยู่ในยุคอันสับสนที่ชวนให้หลงทิศทางหลงประเด็นได้ง่าย โดยเฉพาะถ้าเราไม่รู้จักตัวเราชาติบ้านเมืองของเราเพียงพอ

โดยการศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ไทยหลาย ๆ แ่ง ผู้วิจัยยังมีความเชื่อมั่นว่า สังคมไทยยังจะสามารถอยู่รอดปลอดภัยต่อไปได้ ถ้าเราจะไม่ปล่อยให้ส่วนรวมตกต่ำลงไปอีกกว่านี้ ไม่ปล่อยให้ความอ่อนแอ ความชั่วที่มีอยู่ในสังคมเรากำเริบเติบโตใหญ่ ไม่ปล่อยให้อำนาจอิทธิพลทั้งภายในและภายนอกเข้ามามีบั่นปลายกัดกินให้เสื่อมทรามลงไป เรายังศรัทธาที่เป็นเอกลักษณ์เดิมแท้ของเราหลายประการ ที่จะแก้ไขปัญหาและทำตัวเราเองให้หลุดพ้นจากภาวะวิกฤติอันอาจจะนำมาเป็นครั้งคราว ความรักอิสระเสรี การมีขันติธรรม การรู้จักประสานประโยชน์ การรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ความเป็นชาตินักรบ และคุณสมบัติอีกหลายประการ ถ้าเรารู้จักใช้คุณสมบัติเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ เราคงจะรักษาชาติบ้านเมืองไว้ได้ แต่ถ้าเราล้มเหลว แดกแยก ถึงที่สุดของที่สุด ไม่มีอะไรที่จะคุ้มกันแก้ไขได้แล้ว ก็จะต้องแก้ไขความเสื่อมโทรมของชาติด้วยวิธีที่วีรบุรุษของเรา คือ สมเด็จพระนเรศวรท่านใช้ได้ผลมาแล้ว ในการกอบกู้เกียรติภูมิและเอกราชอธิปไตยของชาติ นั่นคือ ความเสียสละ ในความสำนึกของเราทุกวันนี้ เรายังต้องการเป็นประชาธิปไตยอันมีรากฐานมาจากประชาชนทั้งชาติ เรายังต้องการแก้ไขจุดอ่อนของเราโดยเชื่อว่าแก้ไขได้ เรายังมีเวลาจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่รุมล้อมเราตามขีดความสามารถที่มีอยู่ แม้จะสายมาแล้วก็ตาม แต่เมื่อใดความสำนึกและความสามารถที่จะแก้ไขสิ่งผิดทั้งปวงอ่อนแรงลงถึงที่สุด เพื่อความอยู่รอดของชาติก็อาจจะมีบุรุษผู้เจริญรอยพระยุคลพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในช่วงเวลาที่ทรงกอบกู้เอกราชของชาติ ดังได้มีพระราชดำรัสไว้ว่า

“พวกเจ้าคนไทยทั้งหลายจะต้องปกครองด้วยแบบนี้ เพราะพวกเจ้านั้นคือด้านมีสันดานหยาบและอยู่ในสภาพอันเหลวแหลก แต่เราจะใช้อาญาเหล่านี้แก่พวกเจ้านกว่าเจ้าจะเป็นชาติที่มีคนนับถือ พวกเจ้านั้นเปรียบเสมือนหญ้าที่ขึ้นอยู่ในดินอันอุดม ยิ่งตัดให้สั้นลงเท่าไร ก็ยิ่งเจริญงอกงามขึ้นเท่านั้น เราจะเอาทองคำไปขายไว้บนถนนหลวง และทิ้งทองนั้นไว้เป็นเวลานับเดือน ๆ สูเจ้าผู้ใดมองทองคำนั้นด้วยโลกเจตนาจะต้องโทษถึงชีวิต”

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คนไทยบ้านเมืองไทย จะไม่เสื่อมทรามลงถึงที่สุดจนต้องกอบกู้กันด้วยอำนาจเฉียบขาดดังพระราชดำรัสข้างต้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520

คึกฤทธิ์ ปราโมช 2519 กฎหมายบริหารอันบังคับมิได้ บทวิเคราะห์พงศาวดารฉบับวันวลิต พิมพ์ในงานกุศลพระราชนาน กรมสามัญศึกษา ธนประดิษฐ์การพิมพ์, ตุลาคม

ดิเรก ชัยนาม. 2509 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เล่ม 2, สมาคมสังคมศาสตร์

ดำเนิน เลขกุล (พลตรี), ลักษณะนิสัยประจำชาติไทย ภาค 1 เอกสารวิจัยส่วนบุคคล ว.ป.อ.รุ่นที่ 9, พ.ศ. 2510-2511

ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระนเรศวร. 2471 ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ พิมพ์ในงานพระราชทาน

- เพลงศพอำมาตย์เอก พระยาสวัสดิโกษา (เข้ม สารนาน) โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
 ไทยน้อย. ประสพการณ์ 34 ปี แห่งระบอบประชาธิปไตย แพร่พิทยา 2509 อ้างรายงานผลการวิจัยลักษณะของสังคมไทย
 ของอนุกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขารัฐศาสตร์ นำเสนอรัฐบาล เมื่อ 2 ธันวาคม 2508 ภายใต้หัวข้อเรื่อง
 “ระบอบประชาธิปไตยกับคนไทย”
- ประยูรธ สิทธิพันธ์, 2514 ตามรอยบาทพระพุทธเจ้าหลวง สำนักพิมพ์ “สยาม”
- ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. 2510 ลักษณะประจำประชาชาติในฐานะเป็นปัจจัยกำลังอำนาจแห่งชาติ รัฐาภิรักษ์ เล่ม 9
 ฉบับที่ 1 มกราคม.
- พิทยลาภพฤฒิยากร (กรมหมื่น) : The Old Siamese Concept of the Monarchy *Journal of the Siam Society*,
 36 : 93, 1947.
- วิจิตรวาทการ. (หลวง) 2493. ประวัติศาสตร์สากล เล่ม 3 สำนักพิมพ์เพลินจิตต์,
 สุลักษณ์ ศิวรักษ์. 2519 “อนาคตของไทยมองจากอดีต” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ 14, ฉบับที่ 1 มิถุนายน-สิงหาคม
 สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม. 2515 เอกลักษณ์ของสังคมไทยในอนาคต : รายงานการสัมมนาทางวิชาการ.
 กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสิวพร.
- องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ 2517. *ผ่าตัดพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ห้องภาพ
 สุวรรณ, ตุลาคม.
- อนุমানราชชน (พระยา) 2475. *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรืองธรรม.
- อมร โสภณวิเศษฐวงศ์ และ เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2519. การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า แปลจาก F.W.
 Riggs, “The Modernization of Siam and Burma. Thailand, The Modernization of A
 Bureaucratic Polity. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ(หนังสือเล่ม
 อันดับ 3).
- Benedict, Ruth Fulton. 1952 *Thai Culture and Behavior : An Unpublished War Time Study dated September
 1943*. New York : Cornell University. (Cornell Univ, South East Asia Program : Data
 paper no. 4)
- Blanchard, Wendell, 1958 *Thailand Its People Its Society Its Culture*. New Heaven : Human Relations
 Area File Inc.,
- Embree, John F. 1950. Thailand - A Loosely Structured Social System”, *American Anthropologist*.
 Vol. 32.